

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Luokomaa, Sanna

Title: Kohti luottamusta omaan osaamiseen – ja sen yli

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Finra ry, 2024

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Luokomaa, S. (2024). Kohti luottamusta omaan osaamiseen – ja sen yli. *Kielikukko*, 43(1-2), 18-21. https://finrainfo.fi/wp-content/uploads/2024/09/Kielikukko_1-2_2024_www.pdf

Sanna Luokomaa

Kirjoittaja työskentelee äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana Koulunmäen yhtenäiskoulussa Äänekoskella sekä sivutoimisena tuntiopettajana Jyväskylän yliopiston avoimessa yliopistossa, opintokokonaisuudessa Luku- ja kirjoitustaitojen oppiminen ja opettaminen.

Kohti luottamusta omaan osaamiseen – ja sen yli

Teksti käsittelee opettajan arjessa ja yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa tapahtuneita muutoksia minäpystyvyyden kokemuksen kautta. Miten tunne opettajan ammatillisen osaamisen romahtamisesta voi lopulta koitua oppilaiden hyväksi? Millaisiin negatiivisiin minäuskomuksiin oppilaat jäävät herkästi jumiin, ja miten positiiviset minäuskomukset tukevat kaikkea oppimista?

ASIASANAT: äidinkieli ja kirjallisuus, minäuskomukset

Toisinaan tietyt hetket tallentuvat lihasmuistiin. Kun kuljen ajatuksissani syksyyn 2023, jolloin palasin yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opettajaksi viiden vuoden tauon jälkeen, menee kehoni välittömästi stressitilaan: Rinnassa painaa, lihaksissa kihelmöi. Tuntuu kuin joku heittäisi minut päin tornadoa, jonka pyörteisissä yritän sinnitellä. Kehomuistoon liittyy myös vyöryvä, koulun seinistä kimpoileva ääni. Se on kiivas ja saa edelleen voimattomaksi. Se muistuttaa ajanjaksosta, jonka aikana koin totaalisesti epäonnistuvani opettajan työssä pitkästä kokemuksesta huolimatta. Tunsin, etten pystynyt yhdistämään ammattitaitoani arkeen; luottamus omaan osaamiseen haihtui muutamassa elokuisessa viikossa olemattomiin. Uusi työyhteisö jakoi silti tukea: “Ei sinun osaamisesi ole mihinkään kadonnut, olet vain uudessa tilanteessa ja se vaatii aikaa.”

Tuosta kokemuksesta on jo tovi; arki on tyyntynyt. Tätä kirjoittaessani huomaan, että olen jopa pikku hiljaa alkanut luottaa itseeni ja opettajuuteeni. Mutta nämä kehooni jääneet osaamattomuuden ja haavoittuvuuden kokemukset ovat auttaneet minua ymmärtämään paremmin paitsi itseäni, myös oppilaita, joita luotsaan äidinkielen ja kirjallisuuden saloihin keskiuudessa yläkoulussa. Heilläkin on mustat hetkensä. Luottamus omaan osaamiseen saattaa olla hetkellisesti

kateissa tai mieli negatiivisten minäuskomusten vallassa (esim. Peura 2022). Opettajan rooli korostuu, kun on oltava vahva toisen puolesta – kun on esimerkiksi muistutettava, että olet osannut aiemmin, joten osaat edelleen.

Myönteisten minäuskomusten vahvistaminen

Sain siis syksyllä kokea, miten voimaannuttavaa on, kun joku toinen luottaa sinuun silloin, kun itse et siihen pysty. Kun asetelma keikautetaan osaksi äidinkielen ja kirjallisuuden tunteja ja oppijoiden kokemuksia, tilanne on jokaiselle opettajalle varmasti valitettavan tuttu: monella nuorella nimenomaan negatiiviset minäuskomukset varjostavat oppimista. Jos kokee, että omat mahdollisuudet suoriutua esimerkiksi kirjan lukemisesta ja erilaisten tekstien tuottamisesta ovat olemattomat, puhutaan heikosta minäpystyvyydestä (Bandura 1986 Peuran 2022 mukaan). Silloin tehtäviä herkästi vältellään. Tekemättömät suoritukset kasautuvat, mikä kasaa opiskeluun liittyviä paineita entisestään. Negatiivinen kehä on valmis (Peura 2022).

Myös puheissa monen oppilaan oppijaminäkuva hahmottuu nimenomaan negatiivisen kautta. “Mulla on lukivaikeus, olen tosi huono ja hidas lukija” tai “Mulla on ADHD, en osaa mitään.” Vaikka teemme opettajina parhaamme, tuem-

me, kannustamme ja luotamme, sisäinen puhe voi jumiutua osaamisen kanssa ristiriitaan ja alkaa vaikuttaa toimintaan. Osaamattomuuden taakse piiloutuminen on suojamekanismi, jonka avulla lapsi tai nuori varjelee itseään jo valmiiksi mahdollisen tulevan epäonnistumisen varalta.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelussa tätä kohtaa harmillisen paljon. Tehtäviä ei edes aloiteta, joillekin jo pelkkä tuleminen äidinkielen luokkaan saattaa synnyttää reaktion osaamattomuudesta. Puhutaan paljon tuen tarpeesta, joka kohdistuu tiettyyn osaamisalueeseen, mutta entä jos koko oppijan persoona tarvitsee tukea? Kulunut lukuvuosi on konkretisoinut tuen tarpeen vaihtelevuutta ja eri tuen keinojen ennakkoluulotonta käyttöä, osana ihan jokaista oppituntia. Erityisesti motivaatioon ja minäuskomuksiin liittyvissä oppimisen pulmissa on lähdettävä liikkeelle luokahuonevuorovaikutuksesta ja kunkin oppijan myönteisten minäuskomusten vahvistamisesta.

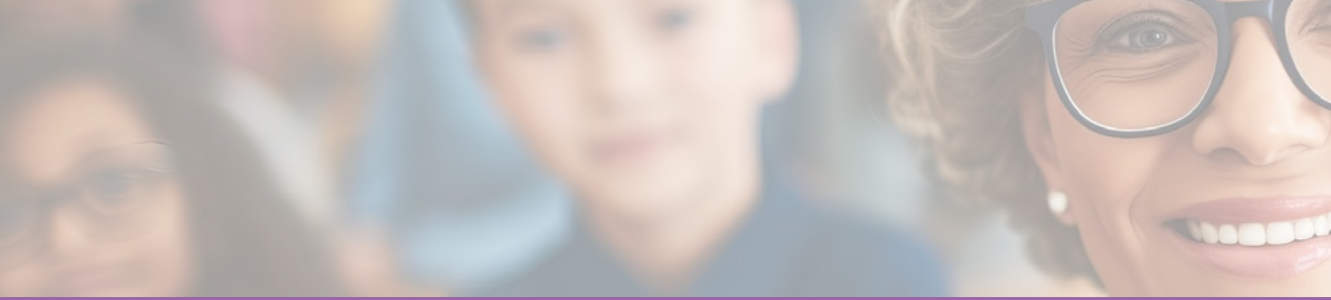
Miten sitten vahvistaa luottamusta omaan osaamiseen? Ensinnäkin täsmällisellä palautteella ja oppimista tukevalla arvioinnilla (Peura 2022; Luukka & Torvelainen 2022). Se lisää luottamusta omiin tietoihin ja taitoihin ja toisaalta auttaa myös tunnistamaan omia vahvuuksia. Osa vahvuuksista saattaa jopa yllättää oppijan: Luokkatilanteessa hiljainen paljastuu usein improvisoivaksi ja innostavaksi yleisöpuhujaksi. Hitaalla lukijalla onkin kyky ymmärtää äärimmäisen hyvin ja tarkasti lukemansa. Vaikka oikeinkirjoitus hakisikin vielä muotoaan, ajattelutaidot saattavat olla huippuluokkaa. Tällaisten huomioiden sanoittaminen on valtavan tärkeää. Kuten lapseni kuvataideopettaja sanoi viisaasti viestissään meille vanhemmille: kukaan ei tiedä olevansa hyvä jossain, ellei joku sitä joskus sano. Tänä vuonna oppilaita ovatkin motivoineet ja auttaneet eteenpäin sellaiset palautteet kuin “sinulla on uskomaton ymmärtävän lukemisen taito”, “löydät nopeasti asioihin monia eri näkökulmia” tai “osaat taitavasti improvisoida puhuessasi ja reagoida yleisön kommentteihin”.

Kun kuulee onnistuvansa ja tulee tietoiseksi taidoistaan, on helpompi uskoa onnistumisiin myös muissa asioissa – ja uskaltaa yrittää.

Toiseksi tehtävät, joista oppija kokee selviytvänsä, vahvistavat hänen luottamusta omiin taitoihin, mutta samalla niissä on oltava sopivaa haastetta (Peura 2022). Heterogeenisessä luokassa tämä tarkoittaa voimakasta portaittaista tukea ja eriyttämistä, sekä suunnitellusti että spontaanisti. Tekstien tuottamisen näkökulmasta apuna ovat esimerkiksi tekstilajin vahva mallintaminen ja/tai mentoritekstien tutkiminen ja hyödyntäminen (Aalto, Abel, Auger, Gilly & Schnitzer 2016; Pentikäinen 2021). Oppijoita on myös auttanut tehtäväkoko- naisuuksien pilkkominen entistä pienempiin osiin: siinä missä osa lukee ja kirjoittaa sen jälkeen lukemastaan, on toisille annettu luku- ja kirjoitustehtävät erikseen. Jos asiatekstien tuottaminen on sakannut, koska ajatusten muodostaminen on vaikeaa, on oikeakielisyyden hallitsemista voinut osoittaa fiktiivisen tekstin avulla ja asiateksti on osoittanut tavoitteisiin pääsemistä sisältöjen suhteen. On tehty suullisia esitelmiä, jos kirjoittaminen ei onnistu tai päinvastoin. Kantavana ajatuksena on ollut luoda oppilaille onnistumisia ja myönteisiä tunnekokemuksia opiskeluun liittyen. Tämä on toiminut: kun alkuun on pitänyt eriyttää paljon, monen kohdalla riittää nyt paljon vähäisempi.

Mieltä muovanneet muutokset

Kun palaan pitkän opetustaukoni jälkeisiin hetkiin ja tunteisiin, on helppo ymmärtää, että viisi vuotta poissa koulumaailmasta on tässä kiihtyvän muutoksen ajassa valtavasti. On eletty yksi pandemia ja jääty lähellä riehuvan sodan varjoon. Ilmastokatastrofi tuntuu vain kiihtyvän. Vaikka yhteiskunnassa on nuorille tarjolla vapaammin ja useampia luonnollisia rooleja, silti osa jää näiden roolien ja eri ryhmien ulkopuolelle (Männistö 2024). Kännykkä on kasvanut oppilaiden käsiin, ja heistä on tullut tietoisempia oikeuksistaan. Lukuharrastus on vähentynyt ja

luku- ja kirjoitustaidossa on puutteita (Hiltunen ym. 2023). Yhä useamman yleiskunto on heikko; kuuden tunnin koulupäivä on monelle liian raskas. Globaali some ja toisaalta pelit muokkaavat lasten ja nuorten ajattelua, puhumattakaan siitä, mitä tekoäly tekee samaan aikaan. Turvallisuuden tunne on monin tavoin järkkynyt, monen mielenterveys on järkkynyt. Ei siis ihme, että syntyy hetkittäin tunne, että on vaikea tavoittaa tapaa, jolla oppilaat ajattelevat. Tämäkin on syönyt omaa ammatillista minäpystyvyyden kokemusta.

Mutta vastaava ei voi olla vaikuttamatta oppijoiden kokemukseen. Hälyisät mobiilipelit ja some täyttävät monella välitunnit ja vapaa-ajan. Jo pelkkä peleihin liittyvä tunnelataus heijastuu oppitunteihin, mutta miten siirtyä monta kertaa päivässä hyvin erilaista ajattelua vaativasta ympäristöstä toiseen? Keskittyä kuuntelemaan, jakamaan ajatuksiaan, prosessoimaan ja soveltamaan tietoa? Jos taas rinnastan oman kokemukseni oppilaiden kokemukseen, alkaa nykykoulun ongelma hahmottua yhä selvemmin. Oppilaat elävät vapaa-ajalla kouluun verrattuna hyvin erilaista ajattelua vaativassa ympäristössä, kun he poukkoilevat pelien ja somen koukuttavassa, algoritmisessa ja intuitiivisessa maailmassa. Jo välitunti saa ajatukset harhailemaan, joten mitä tekee viikonloppu tai kokonainen kesäloma?

Vaikka harmittelen sitä, että en ole ollut kädet savessa mukana muutoksessa, koen, että tällainen shokkiherätys koulun arkeen on ollut myös hyväksi. Käytännön työn konkretisoima raadollinen tietoisuus nuorten elämän muutoksesta on pakottanut pysähtymään ja pohtimaan, mikä opettajuudessa on toimivaa ja mikä ei. Miten kohdata nämä nuoret, näine taitoineen ja taustoineen? Miten omalta osalta luoda käytäntöön uutta, tähän aikaan sopivaa äidinkielen ja kirjallisuuden opettajuutta?

Nuorissa on yhteisöllistä voimaa

Jos muutos onkin osin onnistunut viemään ammatilliset jalat alta, on onneksi paljon hyvää, joka

käytännön kokemuksen perusteella on pysynyt koulussa ennallaan. Nuorten kyky tsemptata ja rohkaista toisiaan on edelleen voimissaan. Olen saanut todistaa suullisia esityksiä, joissa kaveri on seissyt toisen rinnalla luokan edessä. Seuraava esitys onkin hoitunut omin voimin. Yhteisöllisissä kirjoitustehtävissä on ollut parasta saada kuulla, miten tekstejä tehdessä autetaan ja tsemptataan, pohditaan ja oivalletaan yhdessä.

Pystyvyyden tunnetta ruokkiikin usein kokemus samankaltaiseksi koetun oppijan onnistumisesta (ks. Peura 2022). Yhdessä ryhmässä lähti alkuun valloille kierre, jossa kukaan ei oikein olisi uskaltanut tulla luokan eteen sanomaan sanottavaansa, kun harjoittelimme mielipidepuheenvuoron pitämistä. Vaikka lopulta osa rohkeni, muille tehtävä tuntui edelleen ylivoimaiselta. Yritin parhaani mukaan valaa uskoa, mutta se ei toiminut. Sen sijaan kaksi oppilaspuheenvuoroa käänsi lopulta koko muun ryhmän kelkan: yksi totesi, että elämä tulee olemaan täynnä hankalia hetkiä, mutta niistä on vain selvittävä, ja miten tällainen esiintymisharjoituskin valmistaa kohtaamaan niitä. Toinen puheenvuoro oli koskettavampi: Luokassa hyvin vahvaa ja osin opiskeluvastaista roolia vetävä oppilas totesi, miten puheen pitäminen oli hänellekin vaikeaa. "Mutta mä pidin sen puheen ja selvisin siitä." Lopulta jokainen uskaltautui puhumaan koko luokalle pienemmän yleisön sijaan. Puheet olivat upeita. Ryhmä tuntui yllättyvän itsekin siitä, millainen yhteisöllinen voima ja toisaalta miten upeita näkökulmia elämään luokasta paljastui.

Kokemus oli merkittävä paitsi tämän yhden tehtävän kannalta, myös isommassa mittakaavassa. Tällä hetkellä kyseisessä ryhmässä on hyvä hyrinä äidinkielen opiskeluun. Saan opastaa eteenpäin, on rauha eriyttää, koska jokainen uskaltaa olla yhtä aikaa heikko ja vahva. On ehditty tuoda esiin sitä puolta, mikä sujuu, mutta virheet eivät pelota. Luokassa voi aistia, miten oppilaiden minäpystyvyys on vahvistunut. Lukivaikeudet eivät määrittele, esiintymispelot eivät määrittele, vaan

määritteleviä asioita ovat uskallus ottaa kantaa, hyvä ymmärtävän lukemisen taito, hyvät yhteistyötaidot tai ajattelutaidot. Positiiviset minäuskomukset alkavat syrjäyttää negatiivisia (Peura 2022).

Kun ilmapiiri on oppimiselle avoin ja asioita uskalletaan kysyä ja kyseenalaistaa, se vaikuttaa positiivisesti kaikkeen vuorovaikutukseen. Äidinkielen opiskeluun alkaa selvästi liittyä hyviä tunteita (Korpiää, Koponen & Lerkkanen 2021). Enää niitä ei tarvitse haeskella kuten alkusyksyt, jolloin uusi opettaja vieraine käytänteineen oli tullut järkyttämään oppimisrauhaa ja oli pakko hakea luottamusta puolin ja toisin. Enää ei tarvitse pohtia, onko tuo aikuinen turvallinen tai voiko hänelle kertoa omia näkemyksiään. Vastaavasti olen itsekin taas huomannut, mistä työssä lopulta on kysymys. Voimme puolin ja toisin olla rauhassa ja oppia menemään.

Tulevaisuususkko pitää pinnalla

Vaikka usko ammattitaitooni alkaa siis pikkuihalla palailta, ajattelen, että muuttuvassa maailmassa ja koulussa on myös pakko kyseenalaistaa omaa osaamistaan terveellä tavalla. Olen itse marinoitunut LUKILOKI-hankkeessa (2019–2023), imenyt itseäni tuoretta tutkimustietoa ja saanut reppuuni valtavan määrän uusia käytänteitä sovellettavaksi opetuksessa, mutta se ei riitä: Tiedon soveltaminen vaatii kokeiluja ja yhteistä oivaltamista oppijoita kuullen ja havainnoiden. Oma työtä on reflektoitava koko ajan. Luku- ja kirjoitustaitojen tilaa ei voi jäädä voivottelemaan, vaan jokaisen ryhmän kanssa on ratkottava uudelleen, mitä juuri nämä nuoret tarvitsevat kasvaakseen monilukutaitureina kukin itselleen sopivaan mittaan. Luokassa ei istu tilastoja. Siellä istuu ajattelevia, epävarmoja ja kasvavia nuoria, joilla on huoli sekä omasta että maapallon tulevaisuudesta ja jotka tarvitsevat luottamusta itseensä ja heitä ympäröivään yhteisöön.

Luokkahuone on lopulta monenlaisen luottamuksen rakentamisen risteyskohta. Avainase-

massa on paitsi luottamus omiin kykyihin eli minäpystyvyyteen, myös oppijoiden luottamus opettajaan aikuisena sekä opettajan luottamus oppijoihin ja heidän osaamiseensa. Hannu L.T. Heikkisen essee (Helsingin Sanomat, 18.2.2024) haastoi pohtimaan, mikä on koulutuksen tavoite. Liiallinen tai harhainen itseluottamus ei ole hyväksi, mutta epävarmuuden keskelläkin on pakko valaistaa uskoa nuoriin, jotta he uskaltaisivat luottaa toisiin ihmisiin ja maailmaan ylipäättään. Tulevaisuususkossa on lopulta kysymys uskosta mahdollisuuksiin toimia osana suurempaa kokonaisuutta ja yhteiskuntaa – uskosta siihen, että juuri tällaisena minä riitän. Ajatus tästä tuntuu kehossa hyvältä. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana saan tehdä nuorten tulevaisuuden eteen merkityksellistä työtä.

Lähteet:

- Aalto, E., Abel, A., Auger, N., Gilly, D., ja Schnitzer, K. 2016. Teaching the language of schooling in the context of diversity: Study materials for teacher development. Graz: European Centre for Modern Languages/Council of Europe. Saatavissa: <https://maledive.ecml.at/> [viittauspäivä 29.2.2024]
- Heikkinen, H. L. T. 2024. Koulutuksessa pitää kysyä, mitä on hyvä elämä. Helsingin Sanomat 18.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000010122963.html> [viittauspäivä 29.2.2024]
- Korpiää, H., Koponen, T., & Lerkkanen, M. K. 2021. Minäuskomukset ja matematiikan oppiminen: Matematiikan Maailmaan-hankkeen kokemuksia. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin, 31(1), 60-67.
- Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., Kauppinen, H., Kotila, J., Lehtola, P., Leino, K., Lintuvuori, M., Nissinen, K., Puhakka, E., Sirén, M., Vainikainen, M-P., & Vetterranta, J. 2023. PISA 22 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:49. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3> [viittauspäivä 29.2.2024]
- Luukka, M-R., & Torvelainen, P. 2022. Palaute kirjoittamistaitojen kehityksen tukena. Sivustolla LUKILOKI – Oivalluksia luku- ja kirjoitustaitojen opettamiseen ja tukemiseen (toim. M. Kuosmanen, A. Lehtinen, S. Luokomaa, E. Mäkinen, S. Rantala, T. Siiskonen & M-K. Lerkkanen). Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/tulkinnan-ja-tuottamisen-taitoja-digijajassa> Julkaistu: 1.1.2023. [viittauspäivä 29.2.2024]
- Männistö, P. 2024. Suomalaisen setlementtiliikkeen lapsi- ja nuorisotyö Nykytila, yhteiskunnallinen tausta ja tulevaisuuden suunnat. Setlementtijulkaisuja 59. Suomen Setlementtiliitto. Saatavissa: <https://setlementti.fi/wp-content/uploads/2024/02/Lapsi-ja-nuorisotyö-SETLEMENTTI-2023.pdf> [viittauspäivä 29.2.2024]
- Pentikäinen, J. 2021. Mentoritekstit kirjoittajaksi oppimisen tukena : opettajien kokemuksia ja oppimiskäsityksen luonnostelua. *Scriptum: Creative Writing Research Journal*, 8(1), 103-135. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202106153763> [viittauspäivä 29.2.2024]
- Peura, P. 2022. Minäuskomukset oppimisen tukena. LUKILOKI-hanke 2018–2022. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Min%C3%A4uskomukset_oppimisen_tukena.pdf [viittauspäivä 29.2.2024]